

ДРАГАН ХАМОВИЋ

## НУЛА И ПОЧЕТНА ТАЧКА

*Белешке о поезији Ђорђа Нешића*

У есеју „Непролазна чар предсократоваца” – за Јована Христића програмском, а за нас данас тексту од класичне вредности – читамо опажање да „за разлику од нас, који мислимо у жамору гласова што се надмећу у освајању права на истину, предсократовци су мислили у тишини”, те да нам зато „језик предсократоваца и изгледа прозачан [...] као да речима додирују ствари које нам се у њиховим реченицама учине надохват руке”. Призвали смо овај метафорични опис, о жамору гласова и тишини, о додиривању ствари речима, да бисмо указали на обратни процес у појединачном случају Ђорђа Нешића, чији развојни ток пресеца рат за југословенско наслеђе, који је песника затекао на матичном подручју источне Славоније, давнашње Војне границе. Док су Нешићеви *рани радови*, предратни, одиста саздани од пародијског жамора књижевних гласова којима се опреми сваки студент књижевности, дотле је прва (по)ратна збирка (*Чекајући Сиворићевља*, 1995) деловала у знаку пустошне тишине, каква настаје после огња и тутњава. Није овде више било места пародијским играма и обртањима канонских књишких упоришта, нити опитним формама, све је тежило новом почетку, преподизању палог егзистенцијалног смисла на умуклом ратном попришту.

Обнова коју помињемо значи да се одбачене форме и дубоки садржаји повраћају у поезију сведока рата и поништења изнова да покажу своју стару смислотворну улогу. Нешићеви предратни текстови ни данас, објављени скоро међу заједничким корицама (*Рани радови*, 2021), не губе на сугестивности. Али ни у потом преузетим, традицијским облицима (дистисима, катренима и сонетима),

којима се песник посве приклонио – није могао нестати онај претходно исказани бритки сензибилитет поетике оспоравања. Он је из игре прешао у инвенцију, у сажетост и густину из које се пројављује нови рекреативни импулс. Сва се књижевна самосвест, испрва изражена кроз пародијску стратегију, пребацује у смисаону нутрину, да уроди кључним танчинама и продорима, по којима се разликују изузетни песници од оних којима мањка и осетљивости и животног набоја – било они оглашени као тренди или као анахрони. Класични оквири и размере били су стваралачки одговор духу деструкције и беспоретка. Увид у послератну поезију Ђорђа Нешића потврђује Бодлерову дефиницију модерности, свесно скрајнуту, да половина модерног лежи у ономе вечном и непроменљивом.

\*

Ратно искуство је гранично, близина смрти у дужем трајању извор је снажних трауматских доживљаја. Ђорђе Нешић најпре слика последице, дате у самодовољним сликама поништења и одсуства живота. Одбацује реторичку маглу и магму, говори кроз конкретности којима коментар не треба: димњаци без куће, празне тезге зимске пијаце, хрпе шута и стакла, разбацане греде и летве. Град без људи, расап материје. У простору деконструкције и разарања поникну архетипске, елементарне слике, материјал за нови рад Створитеља или стваралаца.

Овде можемо, с пуним разлогом, призвати теоретичара „наслеђа симболизма”, чији је Ђорђе Нешић потомак. „Постсимболисти су имали самопоуздања да потврђују људске вредности пред бесмисленим околностима и уздигну се до трагичне величине. Из мука и терета људског рода они су извукли племенити занос” – писао је давно Баура поводом изабраних аутора нареченог наслеђа: „Удубили су се у појачану и сложену свест цивилизованог човека и пронашли у њој тајне чија се права природа никад не може да саопшти апстрактним методима науке, чија се вредност за људски живот може да изрази једино симболом и наговештајем. Они су доказали да у модерном свету и даље има места за поезију јер она чини нешто што не може да чини ништа друго.”

Наведена дијагноза као да је писана да дозначи поетику зрелог Ђорђа Нешића. Овакав приступ, поновна потврда животних вредности, овај песник доследно примењује, најпре на подлози природних слика-симбола, али и знакова људске културе и стварања, пре свега из свог окружења: од воде и приобалног растиња, преко аграрних домаћинских послова, па до умних фигура из

песниковог завичаја и рода. Од посвећења Дунаву и Драви до химне шљивовици и благословеним чокотима и тајанству винских подрума, до лирског толковања небеске механике завичајног генија Милутина Миланковића и осврта на друга знаменита имена и сакрална места пречанских крајева. Али овде треба подвући оно што је Баура истакао поводом Пастернака, а то је чврсто обухватање реалности, које „предмете не посматра у издвојености него као делове једног ширег јединства, обележава њихове односе у сложеној целини и наглашава доминантни карактер призора колико и поједине елементе у њему”. И код Нешића, свака реалија коју лирски третира симбол је нечег већег, делић шире и најшире целине: биле то воћке намењене за ракијске и винске дестилате, било фигуре Орфелина, Кашанина или Тесле, или здања вековних манастира. Зашто за њима песник упорно посеже, с ону страну политичке коректности, на коју су наши културни савременици научени?

Од ратног налета ништења и присуства и трагова народа вековних граничара, у новој независној држави, траје неопозива брутална политика коначног анулирања српске културне баштине. Срби су, у своме повесном активизму и борби непрестаној, на том тлу често предњачили у односу на удео већинског народа, безбедно уклопљеног у културу једноверне царевине. Српске приносе, крвне и страдалне, као и прилоге духа и стварања, актуелна државна творевина с ону страну Саве и Дунава стратешки потискује, ако већ није намерила да их присвоји и прокњижи као своје. Продорна поезија историјске свести коју Нешић подастире пред читаоце задобија леп одјек у матици и другим српским крајевима, као израз духовне виталности са обода нашег културног простирања. Граница је, уосталом, линија додира, а на додирним тачкама тензије знају бити веома подстицајне. Али ту подвојеност, бивање с обе стране наметнуте границе, Нешић је артикулисао као лични лирски симбол.

Српска књижевност у савременој Хрватској траје као енклава, споља ограђена од главног тока. А Нешићев глас, и не само његов, сеже много даље од пукe ламентације над својом тврдокорном духовно-повесном заједницом. Песникова оптика управља поглед у најопштије сазнајне области, у складове и противности космичких начела које гонетамо. Али такво занимање опет је потакнуто завичајним наслеђем, потиче од писца књиге *Кроз васиону и векове* и аутора „Канона осунчавања”, Милутина Миланковића. Нешић је обновитељ и домаћин његове куће, на дунавској међи Славоније и Бачке. Дуго препуштен небризи и пропадању, постепено, овај дом постаје културно-научни центар за дивљење и углед, усред села које памти и боља и достојнија времена. И то је једно од Нешићевих

оипљивих поетских дела, зато што је у лик и садржај ове установе уткан један песнички заснован и заокружен концепт, јасан и вишелинијски.

\*

Фридрих, знани тумач модерне лирике, означио је синтагмама „слом интелекта” и „празник интелекта” два супротна смера европског лирског развоја. Свакако, Нешићев смер – после свега што смо описали – сасвим је лако препознати у овом другом, у којем су деловали симболисти и постсимболисти. Они су настојали, по речима Рејмона, да од поезије начине „средство сазнања” и да се одупре надмоћи науке, тако широкој али ограниченој. Наука не даје одговоре на сва битна питања, посебно она човеку најбитнија. „Модерни песници се каткад усуђују да уђу у болне и запрете углове искуства”, упућује нас Баура, „јер у њима чују аутентичан позив стваралачког духа”. Али, као код напред помињаних предсократоваца, чија је мисао поетски интегративна, након искуства нихилизма модерно искуство враћа се на чистину и тишину почетка. Сасвим упоредиво с примером Ђорђа Нешића после рата деведесетих, који је разорио не само бивши живот једне генерације него и дугу повесницу небројених нараштаја.

Почетни тренутак сваке теоријске делатности, пише Кроче, представља час чисте интуиције, час песнички. Уметност, наиме, ствара прве представе и подстиче ка сазнању и критичком раду: „Она је корен целог нашег теоретског живота.” У истој тачки почињу и певање и мишљење. Као што је, према Миланковићевом мемоарском сведочењу, поглед на понашање јата гусака на Дунаву, од сунчевог изласка до заласка, исходио у првим теоријским закључцима и врхунио у „канону осунчавања” – о чему је Нешић написао песму. Она почиње инструктивно, скоро саморазумљиво: „Код широких видика стазе су често уске, / а велике идеје уђу на мала врата”. У датом закључку сагледава се и принцип аналогije, који песник примењује у својим најостваренијим песмама.

\*

Пред нама су и нове песме Ђорђа Нешића, на трагу поетике „празника интелекта” („Нож”, „Додир и размак”, „Бројеви и речи”, „Нула” и „Тачка”), које нам дају прилику да их, укратко, рашчитамо у светлу поетичких одређења које смо изнели.

Сонет „Нож” у симболичком средишту садржава конкретан предмет, оруђе којим се, у лирском опису, изводи сецирање тела.

Опис није натуралан него селективан, радња се смешта у контекст симболичког „часа анатомије”. Важна је песникова напомена, дата у почетном стиху, да је ово чињење „обрнуто од Творца”. Анатом разграђује оно што је створено као цело. У првом катрену следе нове индикације: „раздваја материју, пратећи линију споја”, као и поређење с разграђивањем „бедема дворца”. Све то обавља насловни јунак, нож, док онај чија рука тим ножем оперише – остаје изван описа. Трећи катрен и завршни дистих Нешићевог сонета доносе смисаони обрт, помно изведен из претходних катрена. Поетски објектив уздиже статус сечива ножа, на којем се „увек огледа слика света” и остају „трагови крви и масти”. Али трагови се бришу. „По обављеном послу” оруђе се склања, да не смета, док тишина „почне расти”. Унутар ове тишине расте и запитаност над претходним чином, супротним творачком акту.

Поента у завршном дистиху уопштава смисао приказане ситуације. Фокус баца на фигуру одсутну из описа, на оног који је ножем комадао тело: „Као другде, ни овде није ни траг остао / онога који је само радио свој посао”. Асоцијативни хитац песник испаљује у средиште трагичне теме за колективно искуство народа којем припада, поготову на његовом завичајном подручју. Нема трага на ножу, трагови почишћени. А помен онога „који је само радио свој посао” призива упечатљиву лозинку старца новомученика из Јасеновца, који је остао посвећен у молитвеном сећању Српске цркве. Дискретне сигнале из историјске свести пушта песник док описује „час анатомије”, али, нареченом поентом, овај лирски текст постаје час анатомије великог повесног неморала, једне первертиране свести која безочно уклања страшне трагове делања ножа на остацима једног закланог и прогнаног народа.

Са конкретног, злокобног предмета-симбола, у сонету „Додир и размак” Нешић прелази на апстрактнији ниво лирске рефлексије. У досезању склада, као подразумеваног циља, једнаку улогу играју и елеменат *годира* и елеменат *размака*, и близина и дистанца, међузависни при укрштају супротних сила, о којима је мислио Лазар Костић. Оно што делује као „игра високог стила” удео је космичког притиска, принципа који држи на окупу свет видљиви и невидљиви. Из „једног пупа” рађају се супротности, и горчине и сладости. Ово начелно лирско теоретисање заклапа завршни двостих, доводећи и додир и размак у сушту везу са песничким чином: „Тако се и речи додирну и макну / кад их тајне силе поезије такну”. О поезији је, значи, реч, о механизму који је образац за свако стварање.

У сусрет предсократовцима Ђорђе Нешић, још експлицитније, полази у песми од четири катрена „Бројеви и речи”. Наслања

се на Питагорин цитат да хармонија васионе почива на нумеричким односима, говору бројева. У прва два катрена афирмише тезу грчког мудраца појмљиву у домену материјалног света, док потоње две строфе Питагору доводе у питање: „Али шта са душом и њеним бескрајем”. Шта са простором где престају речи и бројеви а почиње оно безмерно и непојамно: „Има тих предела, незнано где стоје [...] Не множе, не деле, не мере се бројем, / неизрециве су, непојамне уму”. Поезија измиче математици, другим речима, у својим неизрецивим врхунцима.

„Нула” и „Тачка” такође су математички симболи искористићени у песниковом пропитивању почела и начела, скривених иза појавности света, у настојању да их песник спрегне са основама искуства. Игре стварања и ништења, деловање супротних вектора, очитују се у нули, „чворној тачки раскршћа два пута”, знаку неодређености у идеалном, нехуманом здању математичког поретка: „Не признаје канон, сва правила крши, / несазнајна мишљу, неслућена чулом. / Над свим што опсеже своју вољу врши...” Нула је и почетак и крај, поентира Нешићев сонет. У контрапункту са нулом нашао се и знак *иначке*, изведен у истоименом сонету. Док је код позног Попе све постојеће спаковано у Малој кутији, код Ђорђа Нешића све се стиче у тачки. Супротности и крајности се у њој сједињују. Нула јесте комплексни лик поништења, док је тачка јако упориште животне непрекидне динамике. Оба симбола, у песничкој разради, у том окретању и обртању, на крају, постају синонимни, стичу се један у другом. Искуство граничних времена и ситуација новије историје, чије последице и даље утичу на наше животе па и на поезију, тај судар нуле и почетне тачке, животног потенцијала и ништавила, утиснуто је, као пламени жиг, нескривено и запретено, у средиште поезије Ђорђа Нешића.